

iddialar kabul edilebilir değildir" demiş olmasına rağmen (İngilizce baskı, s.84, makalenin Türkçe tam çevirisi yine Ahmet Gazioğlu'nun eskiden çıkarmakta olduğu *Yeni Kıbrıs* dergisinin Kasım 1988 tarihli sayısında tarafımızdan yapılarak yayımlanmıştı), Türkçe baskıda bu açıklamaya yer verilmemiştir (s.114). Kaldı ki, Nearhos Kliridis adlı bir Rum araştırmacı 1961 yılında Lefkoşa'da yayımladığı "Kıbrıs'ın köy ve kasabaları" adlı Rumca kitabında, Gönyeli'nin 1391'de bir Lüzinyan mülkiyeti olarak "Ara" adıyla anıldığını ve o zamanlar "Ioannis Niuvili" adında bir Lüzinyan tahsis edildikten sonra "Niuvili" diye anılmaya başlandığını, 1571'den sonra buraya Türklerin yerleşmesi ardından da "Gönyeli"nin oluştuğunu yazmaktadır (s.105).

Mustafa H. Altan'ın uydurduğu Kaza-i Viran'ı (s.111), Gazioğlu, Beckingham'ın belirttiği Lüzinyan kökenli Casivera veya Casavera'nın sonuna e harfi getirerek, Casavere (Casivere): Gaziveren şeklinde vermektedir (s.114).

1960'lı yıllara kadar Kıbrıslı Türkler tarafından Leymosun diye anılan kasaba (ayrıca Leymosunlu Hacı İbrahim Ağa diyerek de tek bir yerde veriliyor, s.279), bütün kitap boyunca İngilizce şekli olan Limasol olarak kaydedilmektedir.

Osmanlı devrinde gümrük koruma memurlarına verilen ve Larnaka'daki yönetici olan didaban ise Dizdeban şeklinde yazılmaktadır (s.294).

Yüzyıllardır Rumca olarak Kıbrıslı Türkler tarafından kullanılmakta olan bazı yer adları, 1974'ten sonra başlatılan Türkleştirme hareketi gereği değiştirilince, İngiliz *The Times* gazetesinin muhabiri Thomas Brassey de 16 Kasım 1878'de yayımlanan yazısını Omorfo'dan değil de, Güzelyurt'tan göndermiş oluyor (s.389).

Öteki Eksiklikler

Ahmet C. Gazioğlu, "Kıbrıs'ta Türkler" kitabında "308 yıllık Türk dönemine yeni bir bakış" getirme iddiasıyla yola çıkarken, ne yazık ki objektif olarak davranmamış ve "resmi Osmanlı ve Türk yazıcılığı"na sadık kalarak her şeyi toz pembe göstermeye çalışmıştır. "Sonuç" bölümünde bu anlayışın özetlendiği görülebilir (s.393). Fakat yazarın, kendi kişisel anılarına da yer verdiği (s.397) ve güncel yorumlar kattığı "Kıbrıs'ta Türk Eserleri" bölümü bu açıdan ilginç bir özellik kazanmaktadır.

Bize göre kitabın önemli bir eksikliği de, Kıbrıs'ta 308 yıl boyunca yöneticilik yapmış Osmanlı paşa, ağa ve beylerinin kronoljik bir listesinin verilmemiş olmasıdır.

Rahmetli Haşmet M. Gürkan arkadaşımızın çeşitli tarih kitapları ve seyyah anılarından aktardığı Osmanlı dönemi Kıbrıs'ındaki sosyal yaşama da pek yer verilmemiştir. Günümüz Türkçesine kazandırılmamış olan Şeri Mahkeme Sicilleri bu konuda önemli bir kaynak olarak incelenmeyi beklemektedir. Mikrofilm halinde Kıbrıs

Türk Milli Arşivi'nde toplanmış olan Osmanlı belgeleri de henüz yayımlanmamış, ancak bazıları, şovenist amaçlı gazete yazılarında Arşiv Müdürü Mustafa Haşim Altan tarafından kullanılmıştır. Dileğimiz, bu belgelerin Kıbrıs tarihine kaynak oluşturma çalışması olarak, önem sırasına göre yıllıklar halinde yayımlanmasıdır.

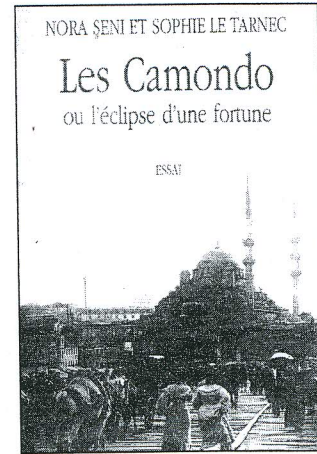
"Kıbrıs'ta Türkler" kitabının arka kapağında "üç yıldan bu yana KKTC Cumhurbaşkanı'nın siyasi araştırma ve tanıtma özel danışmanı olarak da görev yaptığı" belirtilen Ahmet C. Gazioğlu, bu kitabıyla daha çok bağlı olduğu makam adına bir "halkla ilişkiler" çalışması yapmıştır. Kıbrıs'ta Türkçe basılmış tarih kitaplarının kronolojik sıralamasında yer alırken, resmî tarih görüşü olarak da en gelişmiş olanını oluşturmaktadır. Yabancı dillerde yayımlanmış Kıbrıs tarih kitaplarına ulaşamayanlar için, eleştirel gözle okunması gereken önemli bir kaynak olarak kabul edilebilir.

Galata Bankerlerinden Bir Aile: Kamondo'lar

RIFAT N. BALI

Osmanlı İmparatorluğu bürokrasisinde ve toplumsal hayatında önemli mevkiiler edinmiş azınlıklara mensup şahsiyetler için hazırlanmış monografiler ve ciddi araştırmalar ya hiç mevcut değildir veya son derece azdır. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamış bulunan Yahudiler de bu boşluktan kendilerine düşen payları almışlar ve onca önemli şahsiyet arasından sadece Avram Galanti ve Haim Nahum hakkında yurt dışında monografiler hazırlanmış, ancak bunlar da halen dilimize kazandırılmamıştır.

Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi toplumsal ve siyasal yaşamının ayrılmaz bir parçası olan gayri müslim azınlık-

Nora Şeni ve
Sophie Le Tarnec

Les Camondo ou l'éclipse d'une fortune

Editions Actes Sud, Hébraïca serisi, 318 sayfa+5 yaprak

lara mensup bankerlerin, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadî hayatında çok etken oldukları ve İmparatorluğun ihtiyacı olan dış borçları temin etmede öncü ve önemli roller oynadıkları bilinen bir gerçektir. Kısaca "Galata Bankerleri" diye Türk kamuoyuna mal olmuş bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nun bu iktisadî aktörleri arasında Yahudi asıllı Abraham Salomon Kamondo (1785-1873) önemli bir yer tutar.

Nora Şeni ve Sophie Le Tarnec ikilisi, aralarında Paris'de bulunan Nissim de Camondo Müzesi'nin arşivleri olmak üzere, birçok arşivlerde inceleme yaparak bugüne kadar hakkında hiçbir monografi yazılmamış bulunan Abraham de Kamondo ve onun ailesinin yaşam öyküsünü ustalıkla kurgulayıp yayımladılar.

Zaman zaman kendisine "Doğu'nun Rothschild'i" diye atıfta bulunulan Abraham de Kamondo, dönemin Yahudi cemaatinin önemli bir lideri, ve hayırseveri idi. Kamondo, *Alliance Israélite Universelle*'in desteğiyle, İstanbul'da Fransızca öğrenim yapıp çağdaş eğitim verecek bir Yahudi okulunun Hasköy'de kurulmasına öncülük etti ve mali destek verdi. Okulun kurulmasından kısa bir süre sonra, diğer gayri müslim milletlerde olduğu gibi cemaate yeni bir iç tüzük hazırlamakla görevli dönemin ileri düşünceli aydın ve varlıklı Yahudi şadamlarından müteşekkil bir laik komite kurdu. Bu girişim dönemin bağınaz Yahudi din adamlarının öfkesini ve tepkisini çekti ve Yahudi cemaatinin tutucu ve dindar kesimiyle bu laik ve çağdaş eğitim yanlıları arasında bir çatışmaya yol açtı. Bu çatışmada Haham Akriş, tutucu din adamlarının önderliğini yaptı ve 1862 yılının Kasım ayının bir Cuma akşamında Kamondo'nun Yeniköy'deki yalısına giderek Kamondo'yu aforoz etti ve hiddetinden yalısındaki eşyaları tahrip etti. Bu olaydan oldukça etkilenen Kamondo 1870 yılında Paris'e göçtü ve orada vefat etti.

Ölümünden sonra vesayeti gereğince naaşı İstanbul'a getirildi ve Hasköy sirtlarında kendisine özel olarak yaptırılmış olduğu anıt mezara gömüldü. Kamondo son demlerine kadar Yahudi cemaatinin kendisine karşı takınımış olduğu tavrı unutmadı. Gömülmüş olduğu anıt mezarın, tarihi Hasköy Yahudi mezarlığından ayrı bir yerde inşa

Isak Kamondo

edilmiş olması da Kamondo'nun ölene kadar cemaatle dargın kaldığının bir delilidir.

Kamondo'nun kurmuş olduğu İ.(saac) Kamondo et Cie. bankerlik kuruluşu 1900'lü yılların başına kadar faaliyetlerine devam etti. Abraham Kamondo'nun büyük büyük torunu Moise de Kamondo önemli bir sanatsever olarak Paris'de yaşamını sürdürdü ve sanat çevrelerinde adı Louvre Müzesi'ne hibe etmiş olduğu büyük tablo koleksiyonuyla birlikte anıldı. Kuzeni Moise de Camondo ise oluşturduğu 18. yüzyıl sanat eserleri koleksiyonunu barındıran evini müzeleştirip Paris Union des Arts Décoratifs'e hibe etti.

Özenli, titiz ve okuyanı da yordduğu sanılan bir çalışmanın örneği olan bu monografinin ortaya çıkmış olması, Osmanlı İm-

paratorluğu ve onun ayrılmaz bir parçası olan Osmanlı Yahudi cemaati tarihlerine önemli bir katkıdır ve bu alanda önemli bir boşluğu doldurmaktır, zira şimdiye kadar Kamondo ailesi hakkında Türkiye'de yayımlanmış makaleler sadece Taner Timur'un "Bir Osmanlı banker ailesi, Kamondolar" (*Tarih ve Toplum*, Şubat 1990, sayı 74, sh. 35-37), "Nora Şeni'nin "Kamondolar ve 19. Yüzyıl İstanbul'unda bıraktıkları izler", (İstanbul, Ekim 1995, sayı 15, sh. 24-30) ve Baki Günay'ın "Tefeciliğin babası: banker Kamondo", (*Tarih ve Medeniyet*, sayı 38, Mayıs 1997, sh. 45-48) makaleleri olup salt Kamondolar'a ayrılmış başka bir inceleme yoktur.

Bu kitabın Türkiye telif haklarının İletişim Yayınları tarafından alınmış olduğunu öğrenmek de ayrıca sevindiricidir. Osmanlı ve Türkiye Yahudileri hakkında nesnel, bilimsel ve tarafsız bir gözle hazırlanmış eserlerin yok sayılabileceği çorak bir bilgi ve yayın ortamına Moshe Sevilla-Sharon'un *Türkiye Yahudileri*, Avner Levi'nin *Türkiye Cumhuriyetinde Yahudiler*, Jacob M. Landau'nun *Tekinalp, Bir Türk Yurtseveri 1883-1961*, yakında yayımlanacak olan Gilles Veinstein'in derlemesi *Selmanik* gibi kitapları Türkçeye kazandırarak, bu alanda öncülük eden ve Türkiye Yahudilerinin tarihine önemli ölçüde katkıda bulunan İletişim Yayınları'nı da bu açıdan ayrıca kutlamak gerekir.